

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**«ИННОВАЦИЯ -
МОДЕРНИЗАЦИЯНИНГ
КОНЦЕПТУАЛ АСОСИ»**

**мавзусидаги Республика миқёсидаги
илмий-амалий анжуман**

БУХОРО - 2016

«Инновация-модернизациянинг концептуал асоси»

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ИННОВАЦИЯ -
МОДЕРНИЗАЦИЯНИНГ
КОНЦЕПТУАЛ АСОСИ”**

Республика илмий-амалий анжуман

ТЎПЛАМИ

Бухоро - 2016 йил

маданий кадриятларга нисбатан нуқтаи назари, бу нуқтаи назарнинг ижтимоий жиҳатдан йуналтирилганлиги, педагогик қарашлари, қизиқишлари ва маънавий эҳтиёжлари, мустақил таълим олиш ва камолотга интилиш истаги намоён булади.

2. Шахснинг когнитив йўналганлиги. Мазкур йўналишнинг таркибий қисмлари сифатида назарий-методологик, методик ҳамда техник билимлар тавсифланади.

3. Маънавий-ахлоқий йўналиш. Педагогнинг маънавий, ахлоқий жиҳатдан шаклланиш даражасини белгилайди. Мазкур йўналишнинг таркибий қисмлари сифатида ўқитувчининг ахлоқий, шахсий ҳамда касбий-педагогик сифатлари қайд этилади.

4. Амалий-фаолиятига кўра ўқув-тарбия жараёнида таркиб топган ва ижодий хусусият касб этувчи касбий-педагогик фаолият моҳиятини ифодалаб педагогик кўникма, малака ҳамда шахсий педагогик қобилиятларни ифодалашга хизмат қилади.

Бундай ҳолат бир томондан бўлажак ўқитувчининг касбий-шахсий тайёргарлигини янги педагогик ҳамда ахборот технологиялари асосида амалга ошириш зарурлигини кўрсатса, иккинчи томондан, бўлажак ўқитувчи ўз фаолиятини самарали ташкил этишда ташкилотчилик, сезгилар билан боғлиқ бўлган технологияларни биргаликда қўллаш кўникмаларини ҳам мукамал эгаллаган бўлиши зарурлигини тақозо этади.

Олий таълим жараёнини технологиялаштириш бугунги кунга келиб устивор аҳамият касб этмоқда. Зеро, янги ахборот оқимларининг тўхтовсиз кириб келиши ва ўқув жараёнида уларни ўзлаштириш эҳтиёжининг мавжудлиги, улардан фойланиш учун вақтнинг чекланганлиги, уларни саралаш ва тизимлаштиришнинг бирмунча мураккаблиги ҳам янги педагогик технологияларни қўллашни тақозо этади.

Бўлажак ўқитувчининг педагогик одобга риоя қилиш интизоми унинг таълим-тарбия ишидаги самарадорликни таъминловчи асосий омилга айланади. Педагог одоби-ўқитувчининг ташқи ва ички педагогик маданиятини намоён қилади.

TURIZM BIZNESIDA SAMARADORLIK TUSHUNCHASI

A.Ergasheva- Bux DU

Turizm o'zining ko'p qirrali tarkibi bilan jamiyat hayotining barcha sohalariga faol ta'sir o'tkazib kelmoqda. U iqtisodiyotning ko'pgina jabhalarini rivojlantirishga imkon tug'diradi. Jumladan, transport tarmoqlari, aloqa, yo'l qurilishi, mehmonxonalar, umumiy ovqatlanish korxonalari, kommunal xo'jaligi, maishiy xizmat ko'rsatish, servis sohasi, savdo tarmoqlari va h.k. Turizmni rivojlantirish bir vaqtning o'zida o'ziga xos dam olish, hordih

chiqarish, ko'ngil ochar maskanlar industriyasini tashkil etib, o'z o'rnida sayyohlarga sifatli xizmat ko'rsatish bilan bog'lik bir qator sohalarni qamrab olgandir.

Ishlab chiqarish samaradorligi har bir turistik korxonada faoliyatining eng asosiy vazifasi hisoblanadi. U xo'jalik yuritishning sifat va miqdor ko'rsatkichlarini, shuningdek, buyumlashgan va jonli mehnat xarajatlari hamda olingan natijalar o'rtasidagi munosabatni ifodalaydi.

Afsuski, bozor sharoitlarida "samaradorlik" tushunchasi, garchi, daromad olish, xarajatlarni kamaytirish, mehnat samaradorligining o'sishi, fond qaytimi, rentabellik va hokazolar samaradorlik tabiatiga mos kelib, bozor iqtisodiyotitalablariga zid kelmasada, baho, foyda, daromad, xarajat kabi tushunchalarga qaraganda kam qo'llanilmoqda. Samarali ishlash degani o'z mohiyatiga ko'ra,

mo'ljallangan (rejalashtirilgan) foydani olish, noishlab chiqarish xarajatlari va yo'qotishlarni kamaytirish, ishlab chiqarish quvvatlari va ishchi kuchidan yaxshiroq foydalanish, mehnat samaradorligini oshirish, ishlab chiqarilayotgan mahsulotning sifatini yaxshilashni anglatadi.

"Samara", "samaradorlik", "ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik" kabi tushunchalarning orasidagi farqni anglab olish zarur.

Samara – bu, ishlab chiqarilayotgan mahsulot (ish, xizmat), foyda va daromad hajmini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish, sifatli mahsulot ishlab chiqarishni kamaytirish yoki umuman, yo'q qilish bilan bog'liq bo'lgan korxonada faoliyatining ijobiy natijalaridir. Bu yutuqlar natural shaklda *ishlab chiqarish samarasini*, pul shaklida esa *iqtisodiy samarani* tavsiflaydi.

Samaradorlik, avvalo, turistik korxonada faoliyatining sifat jihatlarini tavsiflovchi tushunchadir. U "samara" toifasidan kelib chiqadi hamda unga qaraganda murakkab va kompleks tavsifga ega. Samaradorlik chora sifatida ko'plab texnik, iqtisodiy, loyiha va xo'jalik qarorlarini avvaldan belgilab beradi. Korxonada o'zining xo'jalik, ilmiy-texnik va investitsion siyosatini belgilashda samaradorlikdan kelib chiqadi.

Iqtisodiy samaradorlik samaradorlikka qaraganda bir muncha tor ma'noni anglatadi. U qabul qilinayotgan qarorlarning xo'jalik yuritishda maqsadga muvofiqligini tavsiflaydi hamda barcha hollarda samaraning unga erishish uchun ketgan xarajatlari (ishlab chiqarish resurslari)ga nisbati sifatida aniqlanadi. Xarajatlari qanchalik kam bo'lsa (mahsulot sifatiga ta'sir qilmagan holda), samara shunchalik ortadi, demak, iqtisodiy samaradorlik ham ortadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik ishlab chiqarish samaradorligini mehnat sharoitlarini, uning ijodkorlik mazmunini boyitish, aqliy va jismoniy mehnat o'rtasidagi farqni yo'qotishni inobatga olgan holda tavsiflaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik bir vaqtning o'zida, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirish, turistik korxonaning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, shaxsning har tomonlama

rivojlanishi va uning barcha qobiliyatlaridan foydalanishning sabab va natijasi hisoblanadi. Bevosita ijtimoiy samara, xodimlarning bilim va malakasi, tajriba va madaniyatining o'sishi, aholi sog'lig'ining yaxshilanishi va umr ko'rishining uzayishida aks ettiriladi.

Ishlab chiqarish samaradorligi ijtimoiy samaradorlikka nisbatan birlamchi hisoblanadi: iqtisodiy yutuqlar korxonaning ijtimoiy muammolarini hal qilishga yordamlashadi. Masalan, foydaning o'sishi, jamg'armalarning ortishi korxonaga ijtimoiy vazifalar doirasini kengaytirish va ularni hal qilish imkonini beradi. Biroq samaradorlik va uning asosiy ko'rsatkichi - foyda (daromad) o'zo'zidan, avtomatik ravishda yuzaga kelmaydi. Turli korxonalarda samaradorlikka erishish uchun mavjud ishlab chiqarish quvvatlari va boshqa xususiyatlardan kelib chiqqan holda, turli vosita va yo'llardan foydalaniladi. Bunda vaqt omili, ya'ni samaradorlikka qisqa yoki uzoq muddatlarda erishishni mo'ljallash, asosiy rollardan birini o'ynaydi. Masalan, korxonada olayotgan foydasini qisqa vaqt mobaynida mahsulot sifatini yaxshilashni mablag' bilan ta'minlash, ishlab chiqarishni qayta

qurollantirish va modernizatsiya qilish, xodimlar malakasini oshirishga ajratilayotgan mablag'larni kamaytirish yo'li bilan ko'paytirishi mumkin. Uzoq muddatli rejalarda esa bu, foydaning kamayishiga va hattoki korxonaning bozordagi o'rini yo'qotishi natijasida bankrotga uchrashiga olib kelishi mumkin.

Xorijiy turistik firma va korxonalar o'z faoliyatlarida samaradorlikka erishish uchun ishlab chiqarish texnika va texnologiyalariga e'tiborni kuchaytirishdan tashqari, mahsulot va xizmat sifatini oshirish va uni reklama qilishga alohida e'tibor qaratmoqdalar.

Yuqorida aytilganlardan kelib chiqadiki, samara va samaradorlik qotib qolgan kategoriyalar qatoriga kirmaydi hamda faqatgina pul ko'rinishida o'lchanmaydi. Samaradorlik va sifatli mehnat tufayli korxonada *birinchidan*, o'zining iqtisodiy barqarorligi va bozordagi raqobatchilikka bardosh berishini ta'minlaydi, *ikkinchidan*, o'z imidjini yaxshilaydi va hamkorlar bilan aloqalarini mustahkamlaydi, *uchinchidan*, xodimlarning iqtisodiy va ijtimoiy ahvolini yaxshilaydi.

Nisbatning kattalashishi mehnat, moliya, texnologiya va moddiy resurslaridan

unumliroq foydalanishni anglatadi. Chunki aynan ular ishlab chiqarish hajmi va xarajatlari, mahsulot bahosiga ta'sir o'tkazadi. Xo'jalik faoliyati minimal xarajatlar

bilan yuqori sifatli mahsulot ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan joylarda samaraliroq bo'ladi.

Turistik korxonada faoliyati samaradorligini oshirish oshirish, xo'jalik yuritishning bozor tizimi hamda har qanday davrning muhim talabidir.

Samaradorlik istalgan turistik korxonaning iqtisodiy barqarorligi va faoliyat yuritish qobiliyatini aks ettiradi. Har qanday ishda, jumladan, turistik korxonalar faoliyatida samaradorlikning, ijobiy natijalarning mavjud bo'lmashligini, obrazli qilib aytganda, ovoragarchilik, vaqt, kuch va resurslarni yo'qotish bilan izohlash mumkin.

Fan-texnika taraqqiyoti turistik korxonalarning ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib kelgan va hozirda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Bozor munosabatlari shakllanayotgan hozirgi sharoitlarda, chuqur sifat o'zgarishlari, tamoyillari yangi texnologiyalar va so'nggi avlod texnikasiga o'tish,

iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini fan va texnikaning eng yangi yutuqlari asosida

qayta qurollantirish zarur. Shu bilan bir qatorda olimlar, konstruktorlar, muhandis va ishchilarning ijodiy ruhda mehnat qilishlari uchun iqtisodiy va ijtimoiy

manfaatdorlikni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Yaponiya korxonalar va firmalarida ijodiy guruhlar, sifat guruhlari tashkil qilingan, ya'ni fan-texnika

taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lmish universitetlar, ilmiy markaz va laboratoriyalar bilan aloqalar rivojlantirilmoqda. Yaponiyaning bugungi kunda robotlar hamda zamonaviy texnika va texnologiyalarning boshqa turlarini yaratishda birinchi o'rinlarda turishi ham bejiz emas.

Turistik korxonalar ishlab chiqarish faoliyatining samaradorligini oshirishning muhim omillaridan yana biri sifatida *mavjud ishlab chiqarish salohiyati* - asosiy va aylanma fondlar, ishchi kuchidan tejamkorlik asosida, iloji boricha unumliroq foydalanishni ko'rsatish mumkin. Bundan tashqari ularga buyumlashgan mehnat sarflanganligi, ya'ni korxonaning bugungi egalaridan tashqari avvalgi avlod vakillarining ham mehnati mavjudligi bilan izohlash mumkin.

Turistik korxonalar ishlab chiqarish faoliyatining samaradorligini oshirishda *tashkiliy iqtisodiy omillar*, jumladan, boshqaruv ham muhim o'ringa ega. Ularning ahamiyati

ishlab chiqarish miqyosining o'sishi va xo'jalik aloqalarining murakkablashishi bilan

ortib boradi. Bu omillar qatoriga birinchi o'rinda, oqilona ishlab chiqarish shakllarini

yaratish va mavjudlarini takomillashtirish - konsentratsiya, ixtisoslashtirish, mumkin.

Korxonalar faoliyatining samarali bo'lishida *ishlab chiqarishni intensivlashtirish*, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning turi va sifatini

«Инновация-модернизациянинг концептуал асоси»

oshirish hamda jahon standartlari darajasiga etkazish, korxonaning ishlab chiqarish tuzilmasini yaxshilash kabi omillar ham muhim o'rinni egallaydi.

Samaradorlik - xo'jasizlik, isrofgarchilik va boshqa talofatlarning antipodidir.

Biroq samaradorlik o'z-o'zidan avtomatik ravishda kelmaydi. Fan-texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish quvvatlari va resurslardan oqilona foydalanish, tejamkorlikka rioya qilish, ishlab chiqarishni intensivlashtirish, boshqaruv tizimini

takomillashtirish va oqilona investitsion siyosat samaradorlikni oshirishning muhim

omili va yo'nalishi bo'lib xizmat qiladi.

Samaradorlikning asosi xarajatlarni minimallashtirish va foydani maksimallashtirishdadir. Korxonada xo'jalik yuritishining samaradorligini tavsiflovchi

asosiy ko'rsatkichlar sifatida mehnat mahsuldorligi, fond qaytimi va fond sig'imi,

material sig'imi, mehnat sig'imi, rentabellik va hokazolarni ko'rsatish mumkin.

Korxonaning barqarorligi yoki nochorligi uning samarali yoki samarasiz faoliyat yuritishini mos ravishda aks ettiradi.

EKOLOGIK TA'LIM VA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA ILG'OR METODLARNING O'RNI

B.I.Jabborov, O.U.Sobirova - BuxDU

Ekologik bilim, ong, tushuncha fikr va madaniyatga ega bo'lgan o'quvchi ertaga atrof muhit himoyasiga ona tabiat boyliklaridan oqilona, tejab, tergap o'z o'mida foydalanishga bel bog'lagan shaxs yoki mutaxassis hech bo'lmaganda tabiat shaydosi bo'lib yetishadi. Har qanday tabiiy resurslarning tuganmas emasligini inobatga olgan holda ularni tejab tergapga intiladi. O'rta umum talim maktablarida akademik litsey va kasb hunar kollejarida ekologik talim tarbiyani olib borish jarayonida o'quvchilarda ekologik madaniyat va uning elementlari shakllantiriladi, buning uchun o'quv dargohlarida qator tabiiy fanlarni o'qitishda va boshqa fanlarni o'qitishda bir qator ta'lim tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda "Ekologik madaniyat"ni shakllantirishda bir qator ilg'or metodlar qo'llab borsak bugungi yoshlar tarbiyasida, ta'limida ekologik madaniyatni shakllantirishda bir muncha ijobiy aniq natijalarga erishishimiz mumkin bo'ladi.

Ekologik empativ metodi - O'rta umum ta'lim maktablarining tabiatshunoslik, geografiya, biologiya, ona tili va adabiyot, kimyo akademik litsey va kasb hunar kollejaridagi bir qator tabiiy fanlar, ijtimoiy, gumanitar fanlarni o'qitishda har bir darsda -tabiat go'zalligini his qilish uning nihoyatda rang barangligini anglash va og'riqlarini sezish, unga hamdard bo'lishga intilish

«Инновация-модернизациянинг концептуал асоси»

МУНДАРИЖА

Муқаддима	3
1-шўба Олий таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг инновацион ҳамкорлиги	
1. Г.Т.Зарипов. Мамлакатимизда инновацион фаолиятни ривожлантириш масалалари	4
2. Б.Р.Адизов, М.Ҳикматова. Олий мактаб ўқитувчиси инновацион фаолиятининг хусусиятлари	5
3. Д.А.Каримова, Б.Д.Холмуродов. Кимё саноати корхоналари билан инновацион ҳамкорлик ва унинг аҳамияти	8
4. Д.Д.Джалолова. Таълим жараёнида фанларни ўқитишда талабаларнинг фикрий фаолиятини инновацион методлар ёрдамида фаоллаштириш	9
5. Zoirova D.A, Maxmudov Q.Yu. Language interference	12
6. N.Rakhmatullaeva. Simulations as an innovative method of teaching international relations	14
7. А.И.Саидов, Ш.Ўроқов. Бўлажак коллеж ўқитувчиларини инновацион тайёрлаш ғоясининг генезиси ва ривожланиши	16
8. M.Saidova. The implementation of pre, while, post stages of reading skill in english language classes	19
9. З.Вафаева. Масофавий таълимда замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари	22
10. N.N. Zaripov. Oliy ta'lim o'quv jarayonini tashkil etishda innovatsion texnologiyalarning roli	24
11. Ш.М.Имомова, З.Р.Қазоқова. Модулли ўқитиш методикасини жорий этиш инновацион технологияси	26
12. Қ.Ю.Махмудов, М.Мақсудов, А.Музаффаров. Таълим жараёни сифати ва самардорлигини касб-хунар коллежларида ошириш	28
13. M.M. Tairova, M. Hamidov. The ways of utilizing innovative marketing in the operation of small business	30
С.С. Расулов, И.Қ. Абдурахманова. Ердан самарали фойдаланишни ташкил этиш орқали аҳоли бандлигини ошириш имкониятлари	31
14. Д.И.Рўзиева, Ф.А.Бекмуродова. Инновация – модернизациянинг концептуал асоси	34
15. Ш.Х.Самиева, М.Х.Мажидова. Таълим тизимида дизайн йўналишини ривожлантиришнинг устувор вазифалари	37
16. А.Х.Шобоев. Создание математической модели системы электроснабжения в виде информационного массива	39
17. N.A. Shamsiyev, M.S. Saidova. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar	41

«Инновация-модернизациянинг концептуал асоси»

Математик моделлаштириш усуллари асосий афзалликлари ва камчиликлари	
Х.Т.Артикова, С.М.Назарова Табиий фанларни ўқитишда замонавий педагогик омилларни қўллаш	299
С.Қ.Қаҳҳоров, Ҳ.О.Жўраев Табиий фанларни ўқитишда фанлараро интеграциядан фойдаланиш	302
Halimova R.S., Halimova D.S Ta'lim sifatini samaradorligini oshirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati (kimyo fani misolida)	305
В.Каримов Вухоро вилоятida agroekologik sharoitida tokzorlardan yuqori hosil olish	310
Қодирова З.Қ. Аминокислоталар мавзусини ўқитишда турли хил дидактик ўйинлардан фойдаланиш	313
Н.М.Тўраева Тупроқларнинг шўрланиш омиллари ва уни олдини олишни бошқариш тадбирлари (бухоро вилояти мисолида)	316
У.Мавлонов, А. Мухаммедова Табиий фанларни ўқитишда педагогик технологияларнинг роли ва унинг самарadorлиги	319
Зарипов Г.Т., Ю.С.Бешимов, Акрамова О.К. Использование пивоваренных дрожжей в кормовых целях	322
Бешимов Ю.С., Зарипов Г.Т., Ахмедова М.Б. Эффективность использования отходов пивоваренного производства	325
А.Э.Сагторов Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчилари педагогик маданиятини шакллантириш технологиялари	328
А.Ергашева Turizm biznesida samaradorlik tushunchasi.	330
В.И.Жабборов, О.У.Собирова Ekologik ta'lim va madaniyatni shakllantirishda ilg'or metodlarning o'rni	334
В.И.Жабборов, Ш.Ш.Шарипова Atrof muhit muhofazasida ekologik ta'lim tarbiya va madaniyatning o'rni	337
В. В. Жабборов, М.Есанова Ekologik ta'lim tarbiya va madaniyatni shakllantirish	340
Hotamova M.S., Roziqova N. O'quv jarayonining samaradorligini oshirishda yangi axborot va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish vositalari	342